

ISTORIA ȘI EXPLICAREA SLUJBEI VECERNIEI*

1. SCOPUL ȘI SEMNIFICAȚIA RUGĂCIUNII DE SEARĂ ÎN VIAȚA RELIGIOASĂ CREȘTINĂ

Sfârșitul zilei și apropierea serii este un moment de popas important în viața noastră zilnică. Isprăvind munca unei zile, înainte de a da trupului nostru cuvenita odihnă, menită să-l reconforteze pentru truda de a doua zi, gândul nostru se întoarce în chip firesc mai întâi spre ziua care s-a scurs și spre sporul pe care ea l-a adus în activitatea noastră, în împlinirea datoriilor și a năzuințelor noastre; dar totodată se îndreaptă și spre viitor, spre munca și datoriile care ne așteaptă în ziua următoare.

Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei († 258), spune: „Ni se cuvine a ne ruga din nou la apusul soarelui și la sfârșitul zilei; căci Hristos este soarele adevărat și ziua adevărată. Și apunând soarele și (sfârșindu-se) ziua lumii, când ne rugăm și cerem ca să vină peste noi iarăși lumina, implorăm venirea lui Hristos, Cel ce ne va da harul luminii veșnice. Iar că Hristos este numit ziuă o spune Sfântul Duh în psalmi: „Piatra pe care au aruncat-o ziditorii, aceasta s-a făcut piatra din capul unghiului. De la Domnul s-a făcut aceasta și este minunat întru ochii noștri. Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa” (Ps. CXVII, 22-23). Și iarăși, că e numit soare o mărturisește proorocul Maleahi, zicând: „Iar vouă, celor ce vă temeți de numele Domnului, vă va răsări *Soarele Dreptății*...” (Mal. IV, 2). Pentru că dacă în Scripturile Sfinte Hristos este Soarele adevărat și ziua cea adevărată, să stăruim în rugăciuni și să ne rugăm în cursul întregii zile.

* În rev. „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXIV (1966), nr. 5-6, p. 513-532.

Și dacă, potrivit legilor firii, prin schimbările alternative noaptea urmează zilei, niciunul dintre cei ce se roagă nu poate fi păgubit în întunericul nopții, pentru că pentru fiii luminii, și în noapte este ziua. Căci, când este fără lumină acela care are lumină în inimă? Sau când este lipsit de soare și de ziua cel căruia Hristos îi este soare și ziua?¹.

Cu un veac mai târziu, vorbind despre datoria creștină a rugăciunii de seara, Sfântul Vasile cel Mare spunea: „...Când ziua se sfârșește, se cade să mulțumim pentru toate câte am primit în curgerea zilei aceleia și pentru toate câte am împlinit cu bun spor; apoi să mărturisim toate câte nu le-am împlinit, fie că greșeala noastră e cu voie, sau fără de voie, sau în taină făcută, fie prin cuvinte, ori prin fapte, ori ascunsă în inimă; pentru toate trebuie să-L facem pe Dumnezeu îndurător, prin rugăciune. Căci cugetarea asupra celor trecute este de mare folos, ca să nu cădem iarăși în asemenea păcate; căci de aceea s-a și spus (Ps. IV, 4): «Cele ce ziceți în inimile voastre, întru așternuturile voastre vă umiliți»².

Ideile Sfântului Vasile cel Mare despre scopul și semnificația rugăciunii de seară în viața religioasă creștină au inspirat, în cea mai mare parte, și textul celor șapte rugăciuni ale serii (ale luminilor), citite de preot în taină la începutul vecerniei; dintre ele cea mai frumoasă și mai expresivă este ultima: „Dumnezeule Cel mare și preainalt, Cel ce... locuiești în lumina cea neapropiată; ...Cel ce ai despărțit lumina de întuneric și ai pus soarele spre stăpânirea zilei, iar luna și stelele spre stăpânirea nopții; Care ne-ai învrednicit pe noi, păcătoșii, ca și în ceasul de acum să întâmpinăm fața Ta cu mărturisire și să-Ți aducem laudă de seară, Însuși, Iubitorule de oameni..., dă-ne pașnică (εἰρηνικήν) seara de acum și noaptea ce vine; îmbracă-ne cu armele luminii; izbăvește-ne de frica nopții și de tot lucrul ce se petrece în întuneric. Și ne dăruiește somnul, pe care l-ai dat spre odihna neputinței noastre, ferit de toată nălucirea diavolească. Așa, Stăpâne atotate..., ca și în așternuturile noastre umilindu-ne, să pomenim noaptea numele Tău, și cu gândul la poruncile Tale luminându-ne, să ne sculăm întru bucurie sufletească, spre lauda bunătății Tale...” etc.³.

¹ *De dominica oratione*, cap. 35 (P.L., IV, 560).

² *Regulile monahale mari*, XXXVII, 4 (P.G., XXXI, 1016 A).

³ *Liturghier*, București, 1956, p. 25-26.

«Vremea este a face Domnului...»

2. ORIGINEA ȘI ISTORIA RITUALULUI CREȘTIN AL RUGĂCIUNII DE SEARĂ. DESCRIERI VECHI ALE RÂNDUIELII VECERNIEI

Obiceiul de a sfinți seara printr-o rugăciune sau slujbă specială exista la evrei; esențialul acesteia îl constituia *ritul aprinderii și așezării sfeșnicului cu lumini*, în fața căruia arhiereul aprindea tămâie și care apoi trebuia să ardă toată noaptea „înaintea Domnului”, adică în fața perdelei din Cortul Mărturie (vezi Ieș. XXX, 6-8 și Lev. XXIV, 1-4). Ritul acesta a trecut și în viața religioasă a primelor generații creștine, alcătuite în cea mai mare parte din foști evrei, el căpătând o semnificație nouă, creștină: lumina „lină” a sfeșnicului aprins la vreme de seară le aducea aminte creștinilor despre „Cuvântul (care) era lumina cea adevărată și Care, venind în lume, luminează pe tot omul” (Ioan I, 19)⁴. Încă din veacul al II-lea, Tertulian amintește despre obiceiul aprinderii sfeșnicului la adunările de seara pentru rugăciune, în desfășurarea cărora domnea încă improvizația⁵. Curând însă s-a constituit un ritual întrebuițat peste tot, în cadrul căruia rugăciunea principală, care însoțea ritul aprinderii sfeșnicului de seara, avea ca temă predominantă exprimarea mulțumirii pentru lumina naturală a zilei și pentru cea spirituală, adusă de Mântuitorul. De o astfel de „mulțumire de seară” (ἐπιλύχνιοσεῦχαριστία) amintește atât Sfântul Grigorie de Nyssa, în *Viața Sfintei Macrina*⁶, cât și Sfântul Vasile cel Mare, care vorbește despre obligația creștinilor de a aduce lui Dumnezeu laudă de mulțumire la sfârșitul zilei, prin cântarea imnului „Lumină lină...”, din care el citează un scurt fragment⁷.

⁴ Cp. Prof. N. Uspenski, *Vecernia ortodoxă*, în „Bogoslovskie Trudi” (Opere teologice), vol. I, Moscova, 1960, p. 7 ș.u.

⁵ *Apologeticum*, cap. 39 (P.L., I, 540 A): „După spălarea mâinilor și aprinderea luminii fiecare este îndemnat să cânte în mijloc, lui Dumnezeu, din Sfintele Scripturi sau din proprie inspirație”.

⁶ P.G., XLVI, 985: În clipa morții, văzând cum în camera ei se aprinde sfeșnicul, Sfânta Macrina se forțează să-și zică, la lumina lui, mulțumirea de seară, la sfârșitul căreia închide ochii pe totdeauna.

⁷ *Despre Sfântul Duh*, cap. XXIX, 73 (P.G., XXXII, 205 A): „Părinții noștri au socotit de cuviință să nu întâmpinăm în tăcere darul luminii de seara, ci, când apare ea, să aducem îndată mulțumiri. Noi nu putem spune care este autorul acelor cuvinte de

Cea dintâi descriere a ritualului rugăciunii de seara o găsim în documentul anonim cunoscut sub denumirea de *Rânduiala bisericească egipteană* sau *Constituția Bisericii Egiptene* (veacul al III-lea): „Când cade seara, diaconul aduce sfeșnicul. Episcopul salută adunarea: *Domnul cu voi toți!*

Poporul răspunde: *Și cu duhul tău!*

Episcopul: Să mulțumim Domnului!

Poporul: Cu vrednicie și cu dreptate, laudă și slavă Lui...

Episcopul: Îți mulțumim Ție, Dumnezeu, prin Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că ne-ai luminat cu descoperirea Luminii celei fără materie. Sfârșind curgerea zilei și ajungând la începutul nopții, plini de lumina zilei celei de Tine create pentru folosința noastră, nu ne-ai lipsit acum nici de lumina serii, după mila Ta. Te lăudăm și Te slăvim prin unul Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care, Ție și Lui slavă, putere și cinste (aducem) acum.

Poporul: *Amin*⁸.

Un ritual asemănător transmite și un alt document similar, din aceeași grupă a „Rânduielilor bisericești”, și anume *Testamentum Domini*⁹, unde găsim, în plus, mențiunea despre psalmi și imne duhovnicești, pe care le cântă copiii, în legătură cu aprinderea luminilor de seara („cantica ad accensionem lucernae”) și între care va fi fost, poate, și imnul „Lumină lină...”¹⁰, păstrat până azi în *Ceaslovul* grecesc sub titulatura de „mulțumire la lumina de seară” (ἐπιλύχνιος εὐχαριστία)¹¹, pe care am găsit-o atât în *Viața Sfintei Macrina* de Sfântul Grigorie de Nyssa, cât și în tratatul *Despre Sfântul Duh* al Sfântului Vasile cel Mare (vezi în urmă)¹².

mulțumire la sfeșnic (τῆς ἐπιλύχνιου εὐχαριστίας); totuși, poporul cântă vechiul imn (τῆν ἀρχαίαν φωνήν): „...Lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh (al lui) Dumnezeu...” Și dacă unii îl socotesc și ca imn al lui Atinoghen, pe care acesta l-a lăsat ucenicilor săi ca pe un fel de talisman, când se grăbea deja spre sfârșitul (mucenicia) focului, (înseamnă că) ei au cunoscut părerea martirilor, pe care o aveau despre Sfântul Duh”.

⁸ La G. Horner, *The Statutes of the Apostles or Canones Ecclesiastici*, London, 1904, p. 159-161.

⁹ Cartea a II-a, cap. 11 (trad. lat. la Ig.E. Rahmani, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiae, 1899).

¹⁰ Mai pe larg despre acest imn, vezi mai departe, p. 526.

¹¹ Vezi, de exemplu, *Orologhionto mega*, Atena, 1890, p. 122.

¹² Cp. N. Uspenski, *op. cit.*, p. 9.

Mai amănunțit se descrie rânduiala slujbei de seară, în al treilea document din aceeași categorie cu cele dinainte, adică în *Constituțiile Apostolice* (Așezămintele Sfinților Apostoli, veacurile al IV-lea – al V-lea)¹³. Ea constă în citirea „psalmului de seară” (τὸν ἐπιλυχνικὸν ψαλμὸν, probabil Psalmul CIII sau CXL)¹⁴, urmat de o serie de ectenii speciale, rostite de diacon, pentru catehumeni, pentru energumeni, pentru cei către luminare (candidații la botez) și pentru penitenți, care luau și ei parte la slujbă și care erau apoi concediați, succesiv, din biserică; aceste rugăciuni erau probabil aceleași care se rosteau la sfârșitul liturghiei catehumenilor și al căror text îl dă, ceva mai înainte, același document (cartea a VIII-a, cap. 6-9). Rămânând în biserică numai credincioșii, diaconul rostea apoi ectenia mare (aceeași de la începutul liturghiei credincioșilor de odinioară) și apoi ectenia cererilor (dată aici în rezumat). După aceea episcopul rostea o rugăciune de cerere pentru petrecerea în pace a nopții (asemănătoare cu ultima dintre cele șapte rugăciuni ale luminilor, din rânduiala vecerniei de azi) și apoi încă una pentru binecuvântarea și concedierea credincioșilor, pe care ei o ascultau cu capetele plecate și după care, la invitația diaconului: „Ieșiți în pace!”, ieșeau din biserică, trecând pe rând pe sub mâinile episcopului, care îi binecuvânta.

Informații interesante despre felul cum se săvârșea slujba de seară la Ierusalim, mai ales în Săptămâna Patimilor, slujbă care prezenta multe analogii cu cea descrisă până aici, dă, pe la 380-385, pelerină apuseană *Etheria* (alias *Silvia*), în însemnările ei de călătorie la Locurile Sfinte.

La Ierusalim, în acea vreme, vecernia se făcea la ceasul al zecelea din zi, adică – precum precizează *Etheria* însăși – momentul numit la greci λυχνικὸν, iar la latini *lucernare*, în biserica Învierii Domnului (*Anastasis*), aprinzându-se toate candelile și luminările de ceară, de la lumina care ardea neconținut la mormântul Domnului. Se cântau „psalmii de seară” (*psalmi lucernares*) și antifoane (*antiphonae*); apoi intra episcopul, care se așeza în altar, împreună cu preoții, cântându-se în continuare imne sau antifoane (*hymni vel antiphonae*). Sculându-se apoi episcopul, stătea în fața peșterii Mormântului

¹³ Cart. a VIII-a, cap. 35-37, trad. rom. de G.N. Nițu, în *Scrierile Părinților Apostolici*, în rom. de I. Mihălcescu, M. Păslaru și G.N. Nițu, vol. II, 1928, p. 259-260.

¹⁴ Cel din urmă este menționat, în chip expres, ca psalm al rugăciunii de seară, în cartea a II-a, cap. 59 (trad. rom. cit., p. 90).